

Obiteljski odgoj u kućnim zadrugama zapadnog Srijema s početka 20. stoljeća

Hudolin, Dominik

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:567748>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-11**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij: Pedagogija - povijest

Dominik Hudolin

**Obiteljski odgoj u kućnim zadrugama zapadnog Srijema s
početka 20. stoljeća**

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2018.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za pedagogiju
Studij: Pedagogija - povijest

Dominik Hudolin

**Obiteljski odgoj u kućnim zadrugama zapadnog Srijema s
početka 20. stoljeća**

Završni rad

Područje društvene znanosti, polje pedagogija,
grana nacionalna povijest pedagogije

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mirko Lukaš

Osijek, 2018.

Sažetak

Kućna zadruga je vrlo stara patrijarhalna zajednica više obitelji različitih generacija. Zadrugni život je po mnogočemu specifičan, pa tako i po odgoju i odgojnim vrijednostima. Naglašen oblik suživota brojnih članova stvara posebno obiteljsko ozračje i odgojnu klimu humanosti, empatije, prisnosti i tolerancije. Strogo izražena hijerarhija unutar zadrugnog ustrojstva utječe i na sam odgoj i odrastanje budućih članova zadruge koji ostaju vjerni zadrugnoj strukturi, te je to jedan od razloga dugovječnosti zadrugnog življenja. Simbioza života s obitelji i prirodom omogućuje zdrav tjelesni i duševni razvoj djece, a radne navike stvaraju kod mladih pozitivne vrijednosti kao što su marljivost, odgovornost i disciplina. Iako je zadrugni način života bio održiv dugo vremena, vremenske tekovine i modernizacija društva utjecale su na konačan raspad zadrugnog sustava i stvaranje suvremenih nuklearnih obitelji. Povijesnom metodom analize sadržaja i kritikom izvora i literature o kućnim zadrugama obrađena je ova tematika u razdoblju od početka 20. stoljeća do konačnog raspada zadrugnog sustava na području zapadnoga Srijema.

Ključne riječi: obiteljska hijerarhija, odgojne vrijednosti rada, suživot

SADRŽAJ

UVOD.....	1
ZAPADNI SRIJEM I NJEGOVO STANOVNIŠTVO.....	2
KUĆNA ZADRUGA.....	4
Povijest kućnih zadruga u zapadnome Srijemu.....	4
Ustrojstvo zadruge.....	5
Zadružna imovina.....	7
OBITELJSKI ODGOJ U KUĆNOJ ZADRUZI.....	9
Odgoj djece.....	10
Mladenaštvo.....	12
Muška i ženska uloga u kućnoj zadruzi.....	13
Kućegazda i gazdarica kao uzori.....	15
STANARSKI ŽIVOT.....	16
VJERSKI ODGOJ.....	17
KRNJE OBITELJI U VRIJEME VELIKOG RATA.....	18
RASPAD ZADRUGA I STVARANJE NUKLEARNIH OBITELJI.....	19
ZAKLJUČAK.....	21
LITERATURA.....	22

UVOD

Obiteljski odgoj u kućnim zadrugama je tema kojom se do sada bavilo vrlo malo autora iako za nju postoji mnogo izvorne građe. Kućne su zadruge bile dominantni oblik življenja sve do sredine 20. stoljeća, stoga je važno detaljno proučiti sve njezine aspekte, a posebno odgoj koji je neizostavan dio obiteljskog života. Cilj je ovoga završnog rada opisati način života u obiteljskoj zadruzi, prikazati njezinu složenu strukturu i hijerarhiju, te analizirati i vrednovati odgoj i cjelokupni proces odrastanja članova obitelji unutar zadruge. U završnom će se radu obraditi opći pojmovi o zadruzi, njezinoj definiciji, strukturi, članovima, zadružnom pravu i imovini, a obiteljski će se odgoj, kao središnja tema, pratiti kronološki s fokusom na odgoj djeteta od rođenja do ženidbe te podjelu muško-ženskih poslova (uloga) i ulogu zadružnog glavara uz brojne druge odgojne i kulturno-povijesne čimbenike kao što je vjera, izolirani stanarski život i Prvi svjetski rat.

Završni rad se sastoji od sedam cjelina. Prva se odnosi na demografiju, geografiju i povijest zapadnog Srijema. U drugoj se cjelini govori općenito o kućnim zadrugama, a dijeli se na više manjih dijelova koji se bave povijesnim pregledom kućnih zadruga, zadružnim ustrojstvom te zadružnom imovinom kao važnim čimbenikom zadružne hijerarhije. Središnji dio završnog rada zauzima treća cjelina koja se bavi obiteljskim odgojem u kućnoj zadruzi. D Ovo se poglavlje dijeli na četiri manja dijela u kojima se kronološki prati odgoj djeteta od rođenja do adolescencije, te mladenaštva koje obuhvaća razdoblje do ženidbe i podjele muško ženskih uloga, a na koncu se sagledava uloga kućegazde i gazdarice kao oglednog modela ponašanja tijekom odgoja i neupitnog autoriteta. Četvrta cjelina obrađuje stanarski život kao poseban i neizostavan aspekt svakodnevnog života članova zadruge. Peta cjelina se kratko dotiče vjere kao važnog odgojnog čimbenika u tradicionalnim obiteljskim zadrugama. Pretposljednja, šesta cjelina prati vrlo težak položaj obitelji u uvjetima Prvog svjetskog rata, a posljednja cjelina obrazlaže brojne uzroke i posljedice raspada zadružnog sustava te početak stvaranja modernih nuklearnih obitelji.

ZAPADNI SRIJEM I NJEGOVO STANOVNIŠTVO

Zemljopisno područje ili povijesno-geografska pokrajina Srijem danas se prostire na dvije države, sjeveroistočnu Hrvatsku i jugozapadnu Vojvodinu (Republika Srbija), pa se u ovom radu govoreći o zapadnom Srijemu misli na njegov dio smješten u današnjoj Republici Hrvatskoj. Granice ove pokrajine su se kroz povijest mijenjale te danas postoje brojne diskusije i pogrešna tumačenja oko njezinih zapadnih međa. Stoga je važno naglasiti da povijesni i geografski Srijem omeđuju rijeke Sava i Dunav te uglavnom današnje zapadne granice Vukovarsko-srijemske županije (Juzbašić, 2016).

Tragovi ljudskog djelovanja na području Srijema sežu još u doba neolitika, a naseljenost ovog područja je od tog trenutka konstantna. Brojni su narodi prohujali ovim krajevima, među kojima su Kelti, Huni, Gepidi, Goti, Avari i dr., no najjači trag ostavljaju Rimljani koji ovdje grade svoje carske kolonije. Najvažnija rimska kolonija bila je Sirmium (od 1. st. pr. Kr. do 6. st.) po kojoj Srijem i danas nosi ime (Marković, 2002). Vlast nad Srijemom od 1180. g. ima Hrvatsko-Ugarsko kraljevstvo sve do okupacije Osmanlija 1536. godine. U Habsburškom carstvu se u 18. stoljeću ustrojava Srijemska županija koja će postojati sve do stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Tijekom režima vladarske kuće Karađorđevića dolazi do njezina prekrajanja s ciljem izdvajanja Srijema iz hrvatskog državnog i nacionalnog prostora. Konačna podjela Srijema dogodila se 1947. godine kada je povučena crta između Narodne Republike Hrvatske i Vojvodine, odnosno Srbije, utemeljena na etničkom načelu koja je skoro u nepromijenjenom obliku ostala do danas. Tada je tek trećina Srijema pripala Hrvatskoj, a kao posljedica toga, u svijesti Hrvata pojam zapadnog Srijema polako nestaje, a mijenja ga pogrešan termin „istočna Slavonija“ (Juzbašić, 2016).

Zapadni Srijem nosi i popularan naziv *Šokadija*, upravo zbog Šokaca koji su svojom kulturom obilježili ovaj kraj. Vrlo često se šokaštvo smatra ekskluzivno bosansko ili se jedinim istinskim baštinicima šokačke tradicije smatraju Slavonci, no to nije točno. Ovomu svjedoči nemogućnost izvođenja nacionalnog identiteta šokačkih Hrvata samo iz prošlosti Bosne (Rem i Rem, 2009). Brojne su spona i neodgovorena pitanja u vezi etnogeneze Šokaca i samog podrijetla njihova imena. Postoji mnoštvo varijanti i različitih ideja o njegovu nastanku. Pojedini povjesničari vežu ovaj naziv uz Ante koje su Albanci zvali *Shqa*, planinu Succus (koja je dijelila Tračane od Ilira), mađarski izraz za sol (Šo) no u narodu je uvriježena teorija koja je usko vezana uz latinsko vjeroispovijedanje, odnosno, način križanja tijekom

obreda – cijelom šakom, za razliku od pravoslavaca koji to čine s tri prsta (Ćosić-Bukvin, 2006; Rem i Rem, 2009; Lešić, 2017).

Turci su prvi upotrebljavali izraz Šokac kao pojam za raspoznavanje određenog naroda pod njihovom ingerencijom (Ćosić-Bukvin, 2006). U povijesnim izvorima šokački se Hrvati prvi puta spominju u Bosni 1615. godine kao naziv za katolike i hrvatsko pučanstvo Zahumlja i Huma. Zbog toga, šokačko nazivlje možemo smatrati pojmom koji određuje i etničku i religijsku pripadnost. Upravo je Bosna „pradomovina“ Šokaca, no ne ona Porfirogenetova Bosna ili Bosna kralja Tvrtka I. već ogromni Bosanski pašaluk koji je obuhvaćao i Liku, a koji se prostirao do Pakraca te sve uz desnu obalu Save do Šapca i Novog Pazara (Rem i Rem, 2009).

Prve seobe Šokaca iz Bosne na područje zapadnog Srijema odvijaju se zbog vjerske nesnošljivosti u vrijeme pojave patarena¹. Već sredinom 14. stoljeća u Bosnu upadaju turski pljačkaši koji daju dodatni razlog masovnom iseljavanju Šokaca. Stanje snažnog emigriranja iz Bosne eskalirati će krajem 15. i tijekom cijelog 16. stoljeća pred naletom Osmanskih osvajačkih pohoda (Tkalac, 1991; Rem i Rem, 2009). Iseljavanje se odvijalo u nekoliko valova, među kojima je najsnažniji onaj za vrijeme „Velikog bečkog rata“² i istjerivanja Osmanlija s hrvatskih prostora. Šokci su pronašli svoj novi dom čak i u južnoj Mađarskoj, a sa Šokcima su se usporedno iseljavali i Bunjevci koji su donosili već prihvaćenu ikavicu (Tkalac, 1991; Marković, 2002).

Bunjevci su velika skupina hrvatskog naroda naseljena u različitim dijelovima današnje Hrvatske, kao što je Lika, Gorski Kotar, Kvarnersko Primorje, Srijem itd. no najviše ih je u Bačkoj (Republika Srbija). Njihova etnogeneza je slabo istražena kao i Šokačka. Smatra se kako Bunjevci potječu s prostora oko rijeke Bune u čijoj riječi nalazimo osnovu imena Bunjevac (Sekulić, 1990). Tijekom migracija na prostore zapadnog Srijema dolazi do stapanja i asimilacije različitih etničkih skupina i njihovih kultura. Simbiozom Hrvata starosjedilaca, njemačkog i mađarskog stanovništva te novopridošlih Vlaha, Šokaca i Bunjevaca nastaje specifična i po mnogočemu zanimljiva tradicijska baština Šokadije (Šalić, 1999). Jedno od najznačajnijih obilježja srijemskih Šokaca jest njihova graničarska obveza. Krajiška vlast je od njih stvarala poseban vojnički narod „krajišnike“, a u zamjenu za njihovu službu carska vlast davala im je posebne pogodnosti kao što je pravo na zemljište i njegovo

¹ Patareni ili Bogumili su bili pripadnici gnostičko religijsko-političkog pokreta - Crkve Bosanske

² Veliki bečki rat (također i Veliki turski rat ili Rat Svete lige) naziv je za niz vojnih sukoba između Osmanskog Carstva i tadašnjih europskih sila, ujedinjenih u Svetu ligu koji se vodio od 1662. do 1699. godine prilikom čega su oslobođeni veliki dijelovi središnje Europe od Osmanlija

iskorištavanje. Takvi uvjeti značajno su utjecali na održavanje zadružnog života na prostoru zapadnog Srijema (Lešić, 2017).

KUĆNA ZADRUGA

Imenica *zadruga* dolazi od glagola *združiti*, a označava formu seoskog povezivanja. Kao zajednica povezana krvnim srodstvom koja zajednički koristi nepodijeljena dobra postaje obilježje južnih Slavena (Blanc, 2003). Pojednostavljena definicija kućne zadruge bila bi više obitelji u jednoj kući (Puljiz, 1992). Za zadrugu su se u prošlosti upotrebljavali i pojmovi *družina*, *skupčina*, *kuća*, *velika kuća*, *velika familija*, *korta* i patrijarhalni život (Pavličević, 2011). Postojale su različite vrste zadruga, no svima je temelj zajednički posjed zemlje koja se ne dijeli nakon očeve smrti (Pavličević, 2010). Važna odlika svake zadruge jest povezanost pojedinca i njegove porodice. Neograničena privrženost članova porodice stvorila je opći osjećaj mržnje i preziranja prema onome tko ju je imao namjeru napustiti (Utješenović Ostrožinski, 1988³).

Imajući sve to na umu, detaljna definicija kućne ili obiteljske zadruge jest „...stara, patrijarhalna ustanova u kojoj živi više obitelji i naraštaja; ravnopravna zajednica života, rada, autarhične proizvodnje i potrošnje na zajedničkom imanju kojim rukovodi demokratski izabrani starješina, a upravlja skupština svih odraslih, punopravnih zadrugara“ (Pavličević, 2011, 4). Tipizacija kućnih ili obiteljskih zadruga je dosta složena. Polazivši od strukture zadružnog gospodarstva, mjesta i načina gospodarenja možemo kućne zadruge podijeliti na *cjelovite*, *predvojene* i *mješovite*. Nadalje, sagledavši stalež kome pretežno pripadaju zadrugari postoje *seljačko-krajiške*, *plemičke* i *gradske*. Seoske zadruge se ponovno mogu podijeliti na *ne vlasničke* i *vlasničke* s obzirom na vlasništvo nad njihovom zemljom. Prilikom pojave raspadanja zadruga nametnula se dodatna podjela prema homogenosti, pa tako postoje *nepodijeljene*, *tajno podijeljene* i *razdjelničke* kućne zadruge (Pavličević, 2010).

Povijest kućnih zadruga u zapadnome Srijemu

Prvi spomen šokačkih zadruga u Vojnoj krajini datira s početka 17. stoljeća, (Erl, 1999). Ipak zadruge zasigurno postoje i od ranijih vremena na ovim prostorima. U vrijeme

³ Izdanje iz 1988. godine je prijevod djela „Die Hauskommunionen ; Der Südslaven“ (Beč: F. Manz & Compagnie, 1859)

osmanske okupacije zadružno se ustrojstvo održalo jer se novopridošla vlast slabo miješala u zadružne poslove i samu obiteljsku hijerarhiju. Osmanlije su skoro u pravilu živjeli u gradovima, pa je selo imalo relativnu društvenu i ekonomsku autonomiju. Za seljake su se Turci zanimali samo prilikom naplate poreza i utjerivanja nekih drugih obveza (Puljiz, 1992). Nakon oslobađanja od Osmanske vlasti na hrvatskim prostorima u 16. stoljeću je osnovana Vojna krajina, pa je zapadni Srijem tada podijeljen na Civilni dio i Granicu. Graničari (*njem. der ackerbauende Krieger*) su tada obrađivali carevu zemlju, a zauzvrat su morali služiti vojsku.⁴ U Vojnoj krajini nije postojala vlastela niti feudalno uređenje već se sav život Šokaca graničara uređivao vojnim zakonima (Defilippis, 2004).

Početakom 19. stoljeća Habsburška monarhija je odlučila da mora zakonski urediti zadružno ustrojstvo kako bi ono bilo održivo i isplativo. Cilj je bio što čvršće povezati zadružni sustav s vojnom službom (Erl, 1999). Temeljni zakon donesen je 1807. godine, a ujedno je poslužio i kao prva kodifikacija zadružnog prava. S njom su graničari dobili brojne pogodnosti: zadrugama je osigurana određena količina obradive zemlje, drva za ogrjev i građu, sol (*duševna sol*), pravo ispaše na livadama, šumama i pašnjacima itd. Ipak, svaki je odrasli graničar (od 18 do 60 godina) bio dužan služiti vojsku po naredbi cara. Habsburška monarhija, uzburkana događanjima tijekom Proljeća naroda⁵, kako bi umirila pobunjeni puk 1850. godine daje carska lena na uporabu seljacima, pa ona postaju zadružna dobra, no šume i pašnjaci ostaju u posjedu cara. Stvaranjem Austro-ugarskog carstva dolazi do promjene položaja Vojne krajine te je zbog toga 1871. g. došlo do njezina razvojačenja i pripajanja civilnoj Hrvatskoj. Tada krajišnici po prvi put postaju punopravni posjednici s motrišta građanskog imovinskog prava. Do konačnog nestajanja kućnih zadruga dolazi zbog različitih zakonskih promjena, no ne pretjerano značajnih za položaj seljaka u zadruzi (Pavličević, 1992; Erl, 1999; Defilippis, 2004).

Ustrojstvo zadruge

Prema broju članova zadruge mogu biti male (do 10 članova), srednje (od 10 do 20 članova) i velike (preko 20 članova). U Vojnoj krajini prosječan broj članova tijekom 19. stoljeća bio je od 10 do 12, no u prošlosti je on bio zamjetno veći (Utješenić Ostrožinski, 1988; Erl, 1999; Pavličević, 2010). Kućna zadruga jest životna, radna, vojna, proizvodna,

⁴ Obitelji koje su uživale povlastice života u Vojnoj krajini nazivaju se *praužitnici* (Janjić, 1985)

⁵ Proljeće naroda je naziv za društvene, nacionalne i političke pokrete i nemire u više europskih zemalja u kojima su razne društvene i nacionalne skupine postavljale zahtjeve za političke, društvene i gospodarske promjene tijekom 1848. i 1849. godine

potrošačka i vlasnička zajednica više ljudi raznih naraštaja na jednom gospodarstvu. Oni su pod upravom svih odraslih članova koji čine savjet zadruga (vijeće zadruga), a odlučuju natpolovičnom većinom. Savjet izabire ili smjenjuje svoga starješinu koji se negdje zove gazda, zadrugar, kućegazda i sl. Članovima zadruga se smatraju svi pojedinci koji su u njoj rođeni, udani, preženjeni, primljeni ili dodijeljeni (Pavličević, 2010).

Punopravan član zadruga se postaje ženidbom, iako se prava na zadržnu imovinu stječu rođenjem. U nekim se slučajevima punopravnim članom postaje sa 16 godina ili najmanje 10 godina života u zadruzi s izuzetkom slugu koji mogu služiti cijeli život ne stekavši nikakva prava. Iako su sluge imale odvojen položaj u zadruzi, ponekad se događalo da nakon dugogodišnje službe postanu punopravnim članovima kućne zadruga (Lovretić, 1990⁶; Pavličević, 2010).

U zadruzi su postajale određene dužnosti koje su znale biti i doživotne. Pošto je zadruga obavljala socijalne, odgojne, društvene, ekonomske, gospodarske i druge aktivnosti postajala su raznovrsna zaduženja: briga o djeci, briga o starijima, nemoćnima i bolesnima, kuhanje, pranje odjeću, čuvanje svinja, krava, ovaca ili *timarenje* konja. Žene su utvrđenim redom postajale *reduše*, *poreduše*, *misuše*, *lužuše*, a i *nova mlada* je imala posebne dužnosti. Muškarci su prihvaćali obvezu kućegazde, kočijaša, pastira, svinjara, volara, stanara i sl. Sve se to odvijalo po strogo određenim pravilima ili izvanrednom odlukom zadržnog vijeća (Janjić, 1985; Lovretić, 1990; Janjić, 1998; Pavličević, 2010).

Kućegazda je imao istaknutu ulogu. On je bio prvi među jednakima, a birali su ga svi članovi stariji od 18 godina života. U izuzetno rijetkim situacijama tu je ulogu mogla izvršavati žena (Lovretić, 1990; Pavličević, 2010). Najstariji ukućanin je najčešće bio i starješina, no ta praksa je polako nestajala krajem 19. stoljeća. U tom slučaju, kućegazda gazduje dok ne umre. Ponekad kućegazda zadrži titulu do smrti no njegove ovlasti i odgovornosti preuzme netko mlađi. U nekim zadržugama gazduje netko tko se sam nametnuo svojim temperamentom i vodstvom, no ipak mora biti stariji od 18 godina. Vrlo čest slučaj jest gazdovanje po redu. Oženjeni muškarci u zadruzi se izmjenjuju periodično, u dogovorenom vremenskom trajanju (Lovretić, 1990; Janjić, 1998). Kućegazda je imao velike ovlasti. On je bio predstavnik svoje zadruga pred selom, ali i pred zakonom. Brinuo se za sve pravne obveze i različita davanja, kako državi tako i crkvi, čuvao je novac, dokumente i ključeve. Jednako tako je bio odgovoran i za počinjena djela i nedjela svih ukućana. Kućegazda je imao ovlasti kažnjavanja svojih zadržugara batinanjem ili čak protjerivanjem, no

⁶ Lovretićevo izdanje iz 1990. godine je *pretisak* iz „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“ (Zagreb: JAZU, 1897-1918)

ta je praksa s vremenom iščeznula. Postojali su slučajevi u kojima kućegazda postane tiranin pa počne samostalno donositi sve važne i nevažne odluke, kao npr. prodavati ili kupovati imovinu bez savjetovanja s drugim ukućanima. Zadružno vijeće imalo je pravo svrgnuti kućegazdu, no u takvim slučajevima je to skoro nemoguće. Gazda kuće je morao biti sposoban i mudar, dobar govornik i rukovoditelj jer je brinuo tko će, kada će i kako će što raditi. (Lovretić, 1990; Erl, 1999). Gazdarica je kućegazdina žena. Ona se brinula o ženskim poslovima, a vrlo često je bila gazdin glavni savjetnik u donošenju važnih odluka. Ponekad je gazdarica znala potpuno preuzeti ulogu kućegazde (Erl, 1999).

Zadružna imovina

Vlasništvo zadruga se uvodi u zemljišne knjige kao vlasništvo svih zadrugara, bez izdvajanja idealnog dijela ili ostavinske rasprave. Socijalna jednakost zadruga je njezina najvažnija odlika (Erl, 1999). Krajiški sustav je dobro organizirao imovinsko pravo. Posebno su uređeni zakoni o zajedničkoj zemlji, a koju su činili pašnjaci, *gumna*⁷ i *lugovi*⁸ (Blanc, 2003). Pravo iskorištavanja te zemlje imali su svi graničari, odnosno vršitelji vojne službe. Krajiško je pravo osiguravalo određenu površinu obradive zemlje i drvenu građu. Ova se prava nisu mogla kupiti niti prenositi na druge. Zadruga su tada imale u prosjeku 40-50 jutara obradive zemlje, a glavni imetak bile su upravo njive i livade. U zadružnu imovinu ubrajale su se i ratarske sprave i alati, krupno i sitno *blago*⁹, perad te kuće, zgrade i stanovi (Janjić, 1985; Utješnović Ostrožinski, 1988; Janjić, 1998).

Zadruga su se mogle podićiti brojnim namjenskim zgradama. Najveća je bila glavna kuća gdje su zimi svi spavali, a ondje se nalazio i prostor za kuhanje te neka vrsta gostinjske sobe. Kućari su bile male zgrade gdje su ljeti obitelji odvojeno spavale. Tu su i brojne *pojate*¹⁰, šupe, kolibe (*koljebe*), *čardak*¹¹, *ambar*¹², *komorice*¹³, krušna peć, pušnica i dr. Važan je bio i stan, koji se nalazio nekoliko kilometara daleko od kuće, najčešće u blizini šume ili njive koju zadruga obrađuje. Na stanu je također bilo mnogo zgrada i koliba. Ondje se držala stoka te mnogo zasađenih voćaka i vrtova s povrćem. U imetak su još ulazili i

⁷ *Gumno* ili guvno je otvoreni prostor u blizini kuće namijenjen različitim poslovima

⁸ *Lug* ili gaj je ljudskom radnjom stvorena mala šuma koja se planski iskorištava

⁹ Izraz *blago* koristio se za stoku

¹⁰ *Pojata* je tip kolibe na seljačkom domaćinstvu gdje se najčešće sklanjala stoka

¹¹ *Čardak* je skladište za kukuruz

¹² *Ambar* je skladište za žito

¹³ *Komorica* jest mala skladišna prostorija

voćnjaci, vinogradi, livade, pašnjaci, šume, gumna (guvna), *suware*¹⁴, vodenice i dr. (Janjić, 1985; Lovretić, 1990). Postojali su i različiti prihodi zadruge koji su se najčešće tijekom jeseni, poslije žetve ili prodaje stoke dijelili. Jedan dio prihoda je išao za potrebe zadruge dok je ostatak podijeljen pravedno među ukućanima. Dioba novca je bila specifična za svaku zadrugu. Novcem koji se dobije najčešće zadrugari sebi kupuju odjeću i dukate ili se od tih prihoda priprema miraz za udaju. Zbog toga su dukati najčešće bili u vlasništvu žena jer su ih one stjecale nasljeđem. Žena ima pravo dukate dati kome god želi. Na taj način nastaje individualno vlasništvo. Djeca nisu imala vlastiti imetak. Čest slučaj je bio da pojedini bračni par posjeduje i mali komad zemlje koji je izvan nadzora kućegazde i zadružnog savjeta, a on se nazivao *osebujnak* ili *osebina* (ponegdje i *osebinac*, *osobina* ili *osbinac*). U osebinu je još spadala i zarada stečena tijekom života na stanu. Taj imetak je izravno prelazio u nasljedstvo potomaka onih kojima pripada (Lovretić, 1990; Janjić, 1998; Blanc, 2002). U slučaju kupnje novih posjeda, stoke ili alata svi zadrugari jednako sudjeluju, pa tako imaju na nj i jednaka prava. Uz to, bračni par na kojem je bio red za život na stanu dio prihoda koji stekne mogao je zadržati za sebe. Zbog toga je stanarski život bio vrlo popularan (Janjić, 1985).

Prilikom raspadanja zadruge imovina se pravedno, već dogovorenim načinom, dijelila. Postojale su različite metode podjele zadružnog imetka, a najčešća je to bila podjela na jednake dijelove svakom muškom punoljetnom zadrugaru razdjelniku. Uz ovaj način, postojala je podjela imovine svakom razdjelniku razmjerno broju njegove muške djece ili djece uopće (Lovretić, 1990; Janjić, 1998).

¹⁴ *Suvara* je mlin na suhom koji su u prošlosti pokretali volovi ili krave

OBITELJSKI ODGOJ U KUĆNOJ ZADRUZI

Kućna zadruga je bila jedinstven oblik obiteljskog suživota. Njezino ustrojstvo, brojnost članova i naglašena hijerarhija stvaraju posebnu formu obiteljskog odgoja. Iako u obiteljskom životu u zadruzi dominira zajedništvo i kompaktnost stvarajući jednu veliku cjelinu – zadružnu obitelj, unutar nje postoji element nuklearne ili inokosne obitelji te njezine neraskidivosti. Majka i otac, unutar svake zadruge, najviše se brinu za svoje potomke. Žele im osigurati što bolji život i odrastanje. Muž i žena se međusobno podržavaju u dobru i zlu, a braća i sestre su neizmjerljivo privrženi jedni drugima. Karakteristike nuklearne obitelji vide se i u arhitekturi svake pojedine zadruge. Naime, postoje posebni objekti unutar dvorišta šokačkih zadruga gdje žive obitelji tijekom ljeta, a ponekad i tijekom zime - kućari. Koliko je bilo obitelji u zadruzi, toliko je bilo i kućara. U njima se nalazilo svo privatno vlasništvo svake pojedine obitelji (osebina). Obitavanje u kućarima bilo je specifično za mlade parove i parove s malom djecom. Iako je njegova namjena bila skoro isključivo za spavanje, ondje su roditelji provodili vrijeme sa svojom malom djecom, ondje su majke i očevi savjetovali svoju stariju djecu, ondje su se djevojke i momci oblačili i uređivali, a ponekad i dovodili svoje mladenačke ljubavi. Obitelj postaje još zbijenija i čvršća tijekom *redovanja* na stanu. Ondje, doista, na neko vrijeme zaživi oblik suvremene obitelji. Roditelji samostalno sa svojom djecom žive odvojeno od cijele zadruge te stvaraju posebnu međusobnu povezanost i odanost. Ipak, u zadružnom životu puno je snažniji bio element suživota. Odgojnu klimu unutar zadružnih obitelji stvara sam kućegazda koji ima glavnu riječ na svim poljima djelovanja pa tako i u odgoju. Roditelji nisu imali potpunu autonomiju odlučivanja o sudbini svoje djece. Jaka povezanost više obitelji unutar zadruge dopuštala je da jedna osoba brine i odlučuje za svu djecu, stvarajući od njih ravnopravne i duboko povezane pojedince koji će kasnije i sami voditi sličan život kao i njihovi roditelji.

„Dici je u zadruzi toliko bolje, što ji ima više, pa se mogu igrati sami za se, al je u toliko gorje, što se ne mazi ko samci, već moraju jist, što i drugi“ (Lovretić, 1990, 235).

Odgoj djece

Zadružna pravila i obveze su vrlo stroge, pa tako i one vezane uz odgoj djece i mladih. U vrijeme trudnoće, majka je morala obavljati brojne poslove jednako kao da i nije trudna, pa čak i one najteže kao što je rad na polju. Događalo se stoga da se majka porodi tijekom teška rada. Status trudnice je zbog toga bio vrlo težak: „*Ljudi ne mare za trudnu ženu, rugaju joj se, ne pomažu joj, nego je još proganjaju*“ (Lovretić, 1990, 257).

Jedna od bitnih značajki zadružnog života jeste ravnopravnost svih članova. Samim rođenjem djeca postaju punopravni članovi. „*U kući su roditelji i dica jednaki gospodari. Otac ne može svoje dite isterat iz kuće, ...*“ (Lovretić, 1990, 428). Odmah nakon poroda žena je morala obavljati svoje dužnosti u zadruzi bez ikakva susprezanja. Majka je svoje dijete rijetko vidala preko dana, osim kada ga je treba hraniti. Za vrijeme rada na polju svu djecu je čuvala reduša, uz pomoć staraca. Redušin je zadatak bio nahraniti i obući djecu, dok su stariji pazili na njihovu sigurnost. Poneke zadruge su unajmljivale i dadilje, najčešće djevojčice i mlade djevojke iz sela koje bi pazile na dojenčad. Nerijetka je bila situacija da majka vodi tek rođeno dijete na posao zajedno s dadiljom: „*Ako je u žene malo dite, koje još sisa, nosi ga sa sobom na poso. Dite metne u kolivku, kolivku uprti na glavu, a uz nju ide dadilja*“ (Lovretić, 1990, 240). Muškarci su u zadruzi veću pozornost pridavali muškoj djeci i na njih bi prenosili svoje znanje kako bi im oni kasnije mogli pomoći u radu. Slično razmišljaju i majke. Tijekom najranije dobi majke posvećuju više pažnje djeci nego očevi. „*Kad se oće malo poigrat s ditetom, pripovida mu mater, ili ga cuba, ili niše. Otac će dite malo pomilovati i pridržati, al se brzo toga zasiti, pa prida dite materi, babi ili dadilji*“ (Lovretić, 1990, 258). Fizičko kažnjavanje je vrlo česta odgojna metoda pa se frekventno spominje u povijesnim zapisima. Kaznu su podjednako prakticirale majke kao i očevi, a najčešće je to bilo upotrebom šibice. Jedino bake i djedovi znaju biti popustljivi: „*Didak i baka puste unučadi sve na volju, al otac i mater znadu bome držati na uzdi*“ (Lovretić, 1990, 259). Veliki problem za malu djecu bio je kada ostanu bez roditelja. Tada se za njih slabo tko brine, te su nerijetko prepušteni sami sebi. U tom slučaju najčešće baka i djed preuzimaju odgovornost, ako se unaprijed drugačije nije dogovorilo.

Radne navike i poslušnost su bili vrlo cijenjeni. Roditelji su bili vrlo ponosni ako im dijete ima talent za neki posao. Lošu djecu Lovretić ovako opisuje: „*Ako dite nikog ne sluša, ako oće sve da vidi i sve da ima, što vidi, onda kažu, da je to dite pokvarito ili maza materina. Taku dicu nitko ne voli*“ (Lovretić, 1990, 259). Kada djeca navrše određene godine započinju sa svojim prvim poslovima. Jedan od poslova bilo je čuvanje mlađe djece, tj. ljuljanje njihove

kolijevke. Ženska djeca su se vrlo brzo počinjala baviti ručnim radom. Taj posao im je vrlo dobro išao, pa postoje zapisi u kojima se kaže kako ga bolje znaju i od svojih učiteljica u školi. Djevojčice počinju s majkom odrađivati i druge poslove te se uče kuhanju, šivanju, radu u vrtu i dr.

„Nikad se ne zna, kad dite koji poso uči, jer nikad mati pravo ne sidne s ditetom, da ga uči. To dica vide jedno od drugog, jer svako dite dobije od matere posla, pa se sastanu dičica na okupu nji više, svako radi svoj poso, a svako zagleđe, što drugo radi, pa tako nauči jedno od drugog, a ni samo ne zna posli reć, kad je koji poso učilo“ (Lovretić, 1897, 263).

Muška djeca, čim prohodaju, obilaze s ocem ili djedom štale i pojate te tako uče kako brinuti o stoci. Odmah po završetku pohađanja pučke škole, počinju samostalno čuvati stoku. Uz to pomažu ocu obrađivati zemlju, kočijašiti, graditi i sve ostale poslove. Djeca su bila vrlo poslušna te su poštovala oca i majku, no privrženost majci je bila veća jer je otac više izbivao i rjeđe se družio s djecom dok ona ne budu dovoljno stara da odlaze s njim na polje: *„Kao mali, tako i odrasli štuju i poštuju više mater“ (Lovretić, 1990, 265).* Na odgoj djece, osim roditelja te djedova i baka, imali su jak utjecaj kućegazda i gazdarica koji su nametali vlastite vrijednosti i ideje u odgoju. Kućegazda je imao konačnu riječ u donošenju svih odluka te su ih roditelji djeteta morali poštovati. On je imao ovlast kažnjavanja i nagrađivanja djece. Gazdarica je preko reduša i dadilja također imala brojne ovlasti koje se tiču odgoja djece u zadruzi (Lovretić, 1990; Janjić, 1998).

Jedan od važnijih aspekata ranog odgoja djece bile su društvene igre. Lovretić je zapisao podosta dječjih igara koje su se igrale na izmaku 19. stoljeća. Vrlo česte su igre uloga sa zamršenim pravilima. Pojedine su pak, naglašavale fizičku spremnost i čvrstoću, no većina se bazirala na međuljudskim odnosima, tj. društvenom povezivanju i upoznavanju djece. Neke od nabrojanih su: *Babe Radoše, Nožića, Burenca, Fabule, Gavranića, Iz kola u kolo, Ko je jači?, Mrtavaca, Ljubiguza, Škole, Vašara* i dr. Brojne su bile i dječje igre riječima, koje su ponekad bile poučne. To su različite brojalice, brzalice i sl. Igra koja je zabavljala stariju mušku djecu bilo je hrvanje, gdje su mladići mogli pokazati svoju snagu i vještinu. Neke od ovih igara se i danas igraju u srijemskim i slavonskim selima (Lovretić, 1990).

Odlazak djece u školu je za seljačke obitelji bio vrlo nepopularan jer su roditelji smatrali korisnijim da djeca čuvaju blago. Prema takvim idejama školske su vlasti bile izuzetno tolerantne. Naime, u tijeku sezonskih poslova nisu sva djeca morala pohađati nastavu. Oni koji su stasom bili sposobni za rad tijekom ljetnih dana bi izbivali iz škole. Dio izgubljenih sati su nadoknađivali zimi. Postojale su čak posebno organizirane škole za učenike koji su zaostajali s napretkom zbog obavljanja sezonskih poslova (Knežević, 1990).

Mladenaštvo

Mladi zadrugari imali su različite obaveze i odgovornosti. Obavljali su slične poslove kao i stariji članovi u kućnoj zadruzi. Tijekom svog djetinjstva su naučili kako obavljati razne poslove pa kad stasaju preuzimaju odgovornost i neke poslove obavljaju samostalno. Kod mladića je to najčešće bila briga za stoku, tj. njihovo čuvanje (Lovretić, 1990; Janjić, 1998). Uz to učili su „... *kočijašit, orat i kopat, drljat i drva vozit*“ (Lovretić, 1990, 235). Djevojke do svoje šesnaeste godine obavljaju razne kućanske poslove pomažući reduši. Na taj način vrlo rano nauče sva potrebna znanja za samostalan život tj. brak (Lovretić, 1990; Ivančić, 1997). Kad djevojke dorastu, počinju ići u polje no ondje obavljaju lakše poslove, npr. budu *ručkonose* ili *vodonoše*. Kasnije počinju „...*sino kupit, žet, vršit, težacima ručak nosit, u vinograd trešnje čuvat i pudarit*¹⁵“ (Lovretić, 1990, 236). U slobodno vrijeme mladići i djevojke se sastaju na divanu te zajednički provode slobodno vrijeme. Uz pjesmu, ples, razgovore i različite razonode kratae vrijeme. Tu počinju prve zavodničke igre te se rađaju prve ljubavi, ponekad i one za cijeli život. Uz dopuštenje starijih, obližnji stanovi i kućari su bili vrlo privlačna mjesta za susrete mladića i djevojaka, pa su ondje provodili mnogo vremena družeci se (Knežević, 1990; Lovretić, 1990).

Vrijeme između djetinjstva i postajanja ravnopravnih članova zadruge je poprilično kratko. Mladići i djevojke u tom vremenu vrlo su brzo stupali u brak što je bio osnovni i skoro jedni preduvjet za punopravno članstvo. Lovretić navodi „...*kad momka ožene, on je onaj dan čovik, ko i drugi ljudi*“ (Lovretić, 1990, 412). Jedna od glavnih vrijednota zadružnih obitelji bili su upravo brak i obitelj. Djeca su od najranije dobi učena o vrijednostima kvalitetnog braka i obiteljskog suživota. Za muškarce nije točno postojala određena dob za ženidbu, no poželjno je bilo što prije ući u brak i okusiti obiteljski život (Lovretić, 1990). Već nakon šesnaeste godine su djevojke spremne za brak, pogotovo one siromašnije. Bogatije su djevojke mogle dulje uživati mladenački život, negdje do svoje dvadesete godine. Kada djevojke ili mladići prođu dobnu granicu od dvadeset godina njihove obitelji primjenjuju drastičnije mjere te pribjegavaju ugovaranju brakova (Lovretić, 1990; Galot Kovačić, 2017). Većina ugovorenih brakova bila je unutar istog sela, između dviju obitelji sličnog društvenog i gospodarskog statusa. Brojni su bili razlozi za sklapanje sporazumnih brakova, a najčešći su to bili ekonomski razlozi. Brakovi su sklapani zbog posjeda zemlje nekog od mladenaca, nasljeđivanja imovine, stjecanja materijalnog statusa, povećanja broja radne snage u zadruzi,

¹⁵ *Pudarenje* je naziv za zajednički rad u vinogradu

nedostatka muških potomaka (problem prilikom nasljeđivanja krajiških prava ili prava na pokretnu i nepokretnu imovinu), djevojačkog miraza, prijateljstva između obitelji itd. Bilo je slučajeva da se mladić i djevojka odgovaraju od brakova zbog već navedenih razloga (Galiot Kovačić, 2017).

Posebnu ulogu u zadruzi su imale „nove mlade“, odnosno tek udane djevojke. Njihov položaj je bio vrlo nepovoljan te su izuzetno teško živjele. Imale su mnoštvo zaduženja, i to mahom ona najmanje atraktivna (Rihtman-Auguštin, 1982). Nova mlada je „...*kućansko i omelo i ogreblo, i žarač i vatralj. Što niko ne će, ona mora. Po godinu dana ne reže si kruva, već što joj drugi udili*“ (Lovretić, 1990, 238). Nova je mlada imala razna zaduženja, među kojima je pranje nogu i briga za obuću svih ukućana te je morala biti pratnja kako kome zatreba. Radila je po svačijoj naredbi bilo koji posao u zadruzi (Rihtman-Auguštin, 1982; Janjić, 1985; Lovretić, 1990).

Muška i ženska uloga u kućnoj zadruzi

Kućna zadruga u zapadnom Srijemu većinom je bila patrijarhalnog uređenja. To se vidi iz brojnih aspekata, no najočitija značajka jest pravo glasa samo muških članova obiteljske zadruge. Odlučivanje je bilo namijenjeno samo muškarcima. Bilo je situacija u kojima gazduje žena, no takvi slučajevi su izolirani (Pavličević, 1990). Žene su imale pravo glasa jedino preko svojih muževa, kada su nastupale kao njihove savjetnice, no izravnu moć odlučivanja žene u kućnoj zadruzi nisu imale. Zbog toga su žene ponekad međusobno bile povezanije i složnije. Relativnu moć odlučivanja imala je jedino gazdarica (kućegazdina žena) koja se starala za sve žene u zadruzi (Rihtman-Auguštin, 1982). Uloge, pa tako i različite obveze, zadaci i prava u kućnim zadrugama su bile strogo podijeljene, na muške i ženske te se to nije promijenilo do samog raspada kućnih zadruga. Djecu od najranijeg djetinjstva, a kasnije i mlade, se pripremalo za obavljanje različitih poslova prikladnih njihovom spolu, odnosno za obavljanje muških i ženskih poslova.

Muškarci su bili privilegirani u kućnoj zadruzi. Jedan od glavnih zadataka svakog muškog člana zadruge bilo je odlučivanje, tj. sudjelovanje u združnom savjetu (vijeću), što je za žene bilo nedostižno. Već kao mladići muškarci, iako nisu punopravni članovi, dobivaju pravo govora za stolom tijekom donošenja različitih odluka. Na taj su način mladi muškarci stjecali znanje i odgovornost za kasniji život u zadruzi, te na koncu prihvaćanje uloge kućegazde (Janjić, 1985; Lovretić, 1990). Kako u zadruzi, tako je i u svojoj obitelji muškarac imao glavnu i konačnu riječ, tj. bio je nadređen svojoj ženi i djeci. Muški članovi zadruge su

imali različita zaduženja, no sva su se svodila na brigu o stoci i rad na zemlji. Još su od malena dječaci, promatrajući odrasle muškarce, učili različite poslove. Vrlo rano su kretali čuvati stoku, što je bila glavna obveza mlađih članova zadruga. Pastiri su imali posebne odgovornosti. Svaki pojedinac se brinuo za drugačiju stoku pa su tako bili svinjari, volari, govedari, čobani i dr. Muški članovi su se brinuli i o konjima i kočijašili, a vrlo često su uzgajali i pčele. Svi zajedno su obrađivali zemlju (Janjić, 1985; Knežević, 1990; Lovretić, 1990). „*Muški oru, siju, drljaju, kose, voze sino i ranu, vežu ranu, kočijaše, voze drva, idu na rabotu i u vodenicu...*“ no bilo je i zajedničkih poslova: „*...sa ženama kopaju kukuruz, gra i krompir, snoplje snašaju, sino kupe, vrše, kukuruz beru, krompir vade, vinograd beru, vinograd kopaju, vežu i zgrću, kudilju kisele i vade*“ (Lovretić, 1990, 319).

Ženska mladež je svojim poslovima bila poučavana od malena. Ženska djeca bi se rano počela baviti ručnim radom. Mlade djevojke bi aktivno sudjelovale u svim kućanskim zadacima, a kasnije i u radu na polju (Lovretić, 1990). Žene su u kućnim zadrugama obavljale više poslova nego muškarci jer su uz sav kućanski posao i odgajanje djece, morale raditi i na polju. Žene su se bavile i predenjem, tkanjem, ručnim radom, te održavanjem vrta što je bilo nužno za cijelu zadrugu.

Vrlo česta konstatacija u izvornoj građi o zadrugama je da su žene obavljale lakše poslove, no to je vrlo diskutabilno jer se ne može jasno diferencirati lak i težak posao. Ponekad su žene morale i u vrlo teškom stanju, kao što je trudnoća, obavljati zahtjevne poslove na polju (Rihtman-Auguštin, 1982). Postojale su različite obveze žena u kućnim zadrugama. „*Reduša je jedna žena, koja mora na svoj red kuvati i čitavu kuću u redu držati*“ (Lovretić, 1990, 231). Žene su se periodično izmjenjivale, a red je trajao jedan ili dva dana. Njezini zadatci su bili briga za ogrjev i vatru, skuhati jelo te ga odnijeti na polje, paziti na djecu, stoku nahraniti i podojiti i dr. Poreduša je bila žena koja pomaže reduši u obavljanju njezinih poslova, a izmjenjivale su se svaki dan ili svaka dva dana. Ona je servirala stol za jelo, prala suđe, čistila i ostalo što je reduša zatraži. Postojala je i misuša, žena koja je mijesila tijesto za kruh, što se radilo svaki tjedan, te lužuša, žena koja je prala odjeću svaka tri tjedna (Janjić, 1985; Knežević, 1990; Lovretić, 1990).

Za raspad zadruga se najčešće krivi žene i njihove međusobne razmirice. Iako žene nisu imale izravnu vlast, vrlo često su preko svojih muževa donosile različite odluke. Navodi se kako su žene vrlo često znale nešto ukrasti i sačuvati za sebe ili podijeliti rodbini te zadržne viškove pretvoriti u vlastiti novac. Kako je svaka obitelj imala osebinu, žene u zadrugi su mogle imati privatno vlasništvo te odlučivati kome ga dati ili tko će ga naslijediti, što je ponekad uzrokovalo velike svađe. Žene su znale početi gospodariti te za druge

odlučivati ili nekoga nepravedno kažnjavati, pa je i to često rezultiralo unutarnjim sukobima u zadruzi. One su imale i moć upravljanja nad brojem potomstva unutar zadruga pa su to vrlo dobro umjele iskoristiti. Među ženama su najčešće izbijali sukobi zbog pojave osjećaja da je netko zakinut ili privilegiran, što je ponekad bila i istina. Nerijetko su takve nesloge dovodile zadruge do konačnog raspada (Rihtman-Auguštin, 1982; Lovretić, 1990).

Kućegazda i gazdarica kao uzori

Velika je čast biti kućegazda u kućnoj zadruzi. Prema načinu izbora i izmjene kućegazdi može se vidjeti njihov utjecaj i značaj u kući. Ukoliko se kućegazde pravilno izmjenjuju niti jedan se ne ističe i svi muški ukućani imaju jednaku moć. No, puno je češća situacija bila ona u kojoj se jedan muškarac istakne kao dobar vođa, marljiv i mudar te postane kućegazda do svoje smrti. Takvi pojedinci uživaju veliko poštovanje svojih ukućana. Vrlo slična situacija je i s najstarijom muškom osobom u zadruzi. On ima brojne dužnosti i ovlasti, kao što je odlučivanje tko će što raditi, kada i kako će se što raditi, raspolaže riznicom i svim blagom, ima ovlasti kupnje i prodaje dobara itd. (Lovretić, 1990; Janjić, 1998). Njegov povlašteni položaj se mogao po mnogočemu vidjeti. On je bio glavni predstavnik zadruga, a imao je svoje posebno mjesto za stolom na pročelju, kao i u zajedničkoj sobi, također na pročelju pored peći. Gazdu se moralo slušati. Iako je postojao zadružni savjet, on je donosio konačne odluke o svakom aspektu zadružnog života. Ovo se može primijeniti i na odgoj djece i mladih. Gazda je samostalno nametao obiteljske vrijednosti i poželjne ishode odgoja. Kućegazda je stvarao obiteljsku klimu zahtijevajući od svojih članova, najčešće onih najmlađih, uljudno ponašanje i marljivost (Knežević, 1990; Lovretić, 1990). „*Gazda može neposlušnika pokarati i izgrditi lipim ričima, al ga ne može udariti*“ (Lovretić, 1990, 228). Kućegazdine riječi su svi upijali i slušali, jer su ga smatrali najmudrijim članom, a uz to je bio i posebno vičan poslu. Zbog toga su djeca i mladi u njemu vidjeli uzor. Svi su zadrugari gazdu voljeli i cijenili, pogotovo mlade djevojke koje su vodile strogo računa o njemu te njegovim riječima i pravilima. Kućegazda je to cijenio pa je na sve načine pokušavao opravdati svoju istaknutu ulogu i povjerenje svojih zadrugara (Knežević, 1990).

„*Ali gazdi je i lakše. Njegovi ukućani ga štuju i ljube, daju mu misto u pročelju; on siče meso, kad sjede na siniju: on prvi iz zdile klade (grabi) i prvi se napije. On s gostom ostaje i časti se, a drugi idu svaki za svojim poslom; on dočika gospodu, on obećaje stanarima, da li šta mogu dobiti, što su tražili, pa najposli u večer će njemu svatko po duši odgovoriti, šta je onaj dan radio*“ (Lovretić, 1990, 230).

Sličnu ulogu imala je i gazdarica koja se brinula za žene u zadruzi, tj. obavljanju ženskih poslova. Postojalo je nekoliko načina da se postane gazdaricom. Ponekad su se žene smjenjivale u dužnosti domaćice po nekom utvrđenom rasporedu i unutar određenog razdoblja. Gazdaricom je mogla postati žena s istaknutim psihofizičkim sposobnostima ili najstarija žena u zadruzi. No, najčešće je to bila kućegazdina žena (Ivančić, 1997). Gazdarica se brinula oko poslova koje su žene obavljale, a posebno one u vrtu. Ona je određivala kada će se što sijati, okopavati ili žeti. Brinula se oko pripreme hrane i njezinom skladištenju. Druge su je žene u zadruzi morale slušati. Ona je vrlo često savjetovala i samog kućegazdu oko različitih zadružnih pitanja. Zbog svoje povlaštene uloge i vrlo često, svoje mudrosti i vještina postaje uzorom djevojkama i mladim ženama. Gazdarica pomaže drugim ženama, pa i djevojkama koje se s njom konzultiraju oko različitih problema, kao što su odgoj djece ili odnosi s mužem (Lovretić, 1990; Erl, 1999).

STANARSKI ŽIVOT

Život na stanu je bila obaveza skoro svih članova zadruge. Na stan jedino nisu išle udovice i siročad. Vrijeme koje članovi zadruge provedu na stanu zvala se *rednja* (ponegdje i *rednica*, *red*, *porednja*, *rednjak*, *redarstvo*, *poredovnica*...). Ovisno o običaju zadruge i dogovoru stanara vrijeme provedeno na stanu je bilo različito, najčešće godinu dana s izmjenom na Svisvete ili Đurđevo. Ponegdje je rednja trajala dvije godine, a negdje šest mjeseci ili kraće. Postojala je i *stalna rednja* kada bračni par, najčešće stariji, samovoljno neprekidno borave na stanu (Knežević, 1990). Stanovi su bili izvan sela, tamo gdje je bilo više zemlje u komadu, a osobito uz rub šume. Na stanovima je bilo više objekata, među kojima je kuća, pojata, više štala, čardak i druge kolibe različitih namjena. U okolini stanova bili su voćnjaci, vinogradi, povrtnjaci (*barče*), livade i pašnjaci (Janjić, 1998). Rednja na stanu je većinom bila poželjna jer su stanari dobit od svih proizvodnih viškova i različitih rukotvorina mogli zadržati za sebe (tzv. osebina). Stanarima je zadruga osigurala sve potrebne namirnice za život, a oni su joj bili dužni jedan dio proizvoda sa stana vratiti u zadrugu, kao što je mlijeko, povrće, med i sl. (Lovretić, 1990; Janjić, 1998). Još jedan razlog zbog kojeg je rednja bila popularna jest samoća i povezanost s prirodom, pogotovo kod starijih stanara. Iako su stanovi većinom bili na osami, društveni život nije toliko jenjavao dolaskom na stan. Ondje su se brojni ljudi okupljali na divane, a mladi su provodili vrijeme sa svojim vršnjacima u igri,

pjesmi, plesu i razgovoru (Knežević, 1990; Lovretić, 1990). Na stanu su boravili bračni parovi najčešće bez djece, jer su djeca morala pohađati nastavu. Tada je dolazilo do problema s djecom koja su na neko vrijeme bila bez oca i majke, koji su boravili bez njih na stanu. U zadrugi bi ih ostali ukućani često zapostavljali, pa se ističe: „*Mati i otac odu na stan, a siromaška dica idu u školu, pa moraju biti kod kuće. Nit ji ko pazi, ni timari. Žive ko siročad, ...*“ (Lovretić, 1990, 233). Ipak, za vrijeme praznika i velikih radova na polju djeca su boravila kod svojih roditelja na stanu. Zajednički život jedne obitelji na stanu omogućio je stvaranje obiteljske atmosfere, što u zadrugi nije bilo moguće. Tada su se djeca i roditelji posebno emocionalno povezivali i dodatno upoznavali. Djeca su imala različita zaduženja na stanu, no njihov glavni zadatak bio je čuvanje stoke. Taj posao nije bio zahtjevan pa su dječica u prirodi provodila vrijeme dokoličarenjem, istraživanjem prirode te beskrajnom igrom sa svojim prijateljima i susjednim stanarima (Knežević, 1990; Lovretić, 1990). Posljedice života na stanu bile su i psihičke i fizičke. Simbioza s prirodom pozitivno je utjecala na starije stanare pa i na djecu. Govoreći o socijalnim odnosima oni postaju humaniji, jači, kompleksniji i prisniji među stanarima. U rednji se i ljubavne veze učvršćuju, obogaćuju, a spolni odnosi pospješuju i frekventiraju. Ipak, povratkom u selo, tj. zadrugu, stanari se teže vraćaju starom životu, iako ih zadrugari rado dočekuju i prihvaćaju (Knežević, 1990).

VJERSKI ODGOJ

Život šokačkih obitelji u Srijemu je bio prožet vjerskim običajima i tradicijama. Većina zadružnih obitelji je svoje ideje, ideale i vrijednosti crpila iz vjere. Najočitiiji primjer duboke povezanosti s crkvenim vjerovanjima vidi se u valjanom obiteljskom životu koji predstavlja ideal i konačni cilj većine ljudi u Srijemu s početka dvadesetog stoljeća.

„Ko je pobožan i kod kuće i u crkvi, toga svako poštuje i rado sluša. Kod nas nema ljudi bez vire. Imade ji, koji nisu pobožni, ali to su i drugačije ljudi zla glasa“ (Lovretić, 1990, 293).

Cjelokupan mladenački život se svodio na pripremu za brak i kasniji obiteljski život. Roditelji su od malena svoju djecu učili o vrijednostima dobrog života sukladno onome što vjera nalaže: „*...prije nego se dignu iz kreveta, mole ljudi, žene i dica, pa makar samo Oče naš*“ (Lovretić, 1990, 292). Simbioza religije, odgoja i obiteljskog života vidljiva je kroz slavljenje različitih kršćanskih blagdana koji su se zapovjedano provodili s obitelji, gdje su djeca imala posebne i istaknute uloge. Odlazak na misu bio je obveza svih članova zadruge uz

vrlo rijetke iznimke kao što su neodgodivi poslovi. Najčešći susreti mladih su upravo odvijali ispred crkve poslije mise, kada svi igraju kolo, pjevaju i družu se. Ondje se međusobno mladići i djevojke upoznaju te često stvaraju doživotne veze (Lovretić, 1990; Vučevac-Vinkovčanin, 2004). Važnost vjere u obiteljskoj zadruzi vidljiva je i u snažnoj namjeri da se sluge, koji su često bili neke druge vjere, preobrate na kršćanstvo. Za to su bile zadužene mlade djevojke koje su im, ponekad i pomalo agresivno, nametale kršćanske vrjednote učeći ih moliti, postiti i ići u crkvu (Lovretić, 1990).

KRNJE OBITELJI U VRIJEME VELIKOG RATA

Izbijanjem Prvog svjetskog rata 28. srpnja 1914. godine mnoge su nepogode sustigle brojno seljačko stanovništvo. Prvo su započela različita davanja vojsci, kako u novcu tako i u živežnim namirnicama, alatu, stoci za rad i prijevoznim sredstvima. Ipak, najveća nesreća sustigla je ove prostore masovnim novačenjem mladih i radno sposobnih ljudi koji su prehranjivali obitelji. Već tijekom prve žetve 1914. godine uslijedila je nestašica radne snage, a žene su u početku teško obavljale zahtjevne poslove na polju. Kasnije je vojna vlast dopustila odlazak vojnika na dopust u svrhu žetve i obavljanja važnih poljskih poslova, no to je kratko trajalo i bilo je brzo ukinuto (Virč, 2015). U pismu nepoznatog Bošnjaka mogu se vidjeti brojni problemi koji su sustigli selo:

„Došlo mi je do znanja, da u mojem rodnom mjestu Bošnjacima vlada velik nemar za svršavanje poljskih polova. Naši marni ratari ili su u vojništvu ili – koji nijesu vojnici - određeni su kao iz pograničnog savskog kotara u ratni povoz na bojište, te za svršavanje rabote na raznim vojničkim objektima, tako da u mojem selu gotovo i nema sposobnih za rad. Poslove dovršuju žene. To zlo povećaje, što su naša kola i na rad sposobni konji otišli u vojsku, ...“ (Juzbašić, 2013, 21).

Obitelji su tako ostale bez svojih hranitelja. Iako je zadružno ustrojstvo predviđalo odlazak muških radnika, radovi na polju su ispaštali. Kako je konje i volove, te lokomobile¹⁶ i automobile vojska rekvirirala za svoje potrebe, dolazi do velike promjene u načinu, kvaliteti i brzini obavljanja poljoprivrednih radova. Novačenje ljudi uzrokovalo je pomanjkanja radne snage što je dovelo do poremećene opskrbe i nestašice hrane te, u konačnici, radikalnog poskupljenja cijena proizvoda. Zbog nedostatka radne snage dolazi i do smanjenja broja polaznika nastave jer su djeca primorana sudjelovati u poljoprivrednim radovima (Virč,

¹⁶ Lokomobil je pokretni parni uređaj koji služi za dobivanje mehaničke, a poslije i električne energije pri obavljanju različitih radova, npr. u poljoprivredi ili građevinarstvu

2015). Mnogi ljudi su zlorabili odlazak muškaraca u rat na način da su pravili štetu odsutnim ljudima, a mladež je bez očeve kontrole prigrlila razne poroke. Događalo se i da su žene koje su ostale bez muževa postale nevjerne. Može se reći da je rat uzrokovao razaranje sklada tradicionalnih obitelji (Juzbašić, 2013). Tijekom rata dogodile su se različite nepogode i pošasti koje su dodatno pridonijele sveopćoj pomutnji. Elementarne nepogode poharale su usjeve i drastično smanjile prinose, a različite bolesti, među kojima je najgora bila španjolska gripa, su pokosile preostalo stanovništvo (Juzbašić, 2013; Virc, 2015).

Tijekom velikog rata 1917. godine, u vrijeme gladi u Bosni i Hercegovini, u žitorodnoj Slavoniji, ali i Srijemskoj županiji dolazi do dragovoljnog primanja na smještaj i prehranu 5.506 djece. Naredne godine taj je broj povećan za još 4.513 djece. Svu su djecu, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, primile obitelji Srijemske županije te se plemenito za njih brinuli. Ponekad su obitelji primale i po nekoliko djece pa su se s njima vrlo duboko povezivali, da je veliki broj njih i ostao u Srijemu i Slavoniji. Sirota dječica su sa sobom donijela svoje običaje u ovaj kraj što je dovelo do nove asimilacije dviju kultura (Szabo, 2015).

RASPAD ZADRUGA I STVARANJE NUKLEARNIH OBITELJI

Prvi uzroci raspadanja zadružnih obitelji mogu se pronaći u donošenju građanskih zakona koji su bili u sukobu sa zadružnim pravom, naročito po pitanju vlasništva, nasljeđivanja i tzv. ženskog prava. Uz to su selo nekoliko puta pogađale i gospodarske krize, posebice u vrijeme kada su cijene proizvoda naglo porasle što je imalo za posljedicu povećanje zadružnih potraživanja. Unutar zadruga započinju svađe zbog želje za odvajanjem i samostalnim životom. Takve ideje su glavna posljedica modernizacije hrvatskog sela krajem 19. i početkom 20. stoljeća (Marković, 2009; Pavličević 2010). Postoji i teorija u kojoj su za rasap zadruga najzaslužnije žene te njihove spletke, zavade, nelojalnost i različita neprilična ponašanja kao što su krađe i laži. Ipak, takve teorije su danas u potpunosti odbačene te se krivac za urušavanje zadružnog sustava traži u zakonodavstvu i društvenoj atmosferi tog doba (Rihtman-Auguštin, 1982; Marković, 2009; Pavličević 2010). Modernizacijom društva u selo su stigle suvremene ideje o samostalnom životu i novom načinu gospodarenja kojim će se poboljšati ekonomski položaj i utažiti želja za individualizmom. Prodor robno novčane privrede koja afirmira tržište, razmjenu i socijalno raslojavanje donosi dodatni poticaj za raspadanje zadruga. Trgovci počinju donositi jeftinu robu, a odnositi kvalitetnije seljačke

proizvode. Željeznica je ubrzala promet dobara i iskorištavanje zemlje, a industrija ponudila mogućnost zarade izvan zadruga. Kohezijske sile koje su održavale zadrugu na okupu postupno su slabile, a počinje jačati potreba za osobnom imovinom (Puljiz, 1992; Pavličević, 2010). Postojalo je nekoliko vrsta zadružnih diobi. *Prirodna dioba* je bila posljedica rasta broja članova zadruga iznad mogućnosti koje pruža kuća, te diobom iz jedne veće zadruga nastanu dvije ili više manjih. Druga vrsta je bila *prinudna dioba* kada se zadruga dijeli zbog unutrašnjih ili vanjskih razloga, te tada nastaju nove pojedinačne inokosne obitelji koje žive odvojeno u novim kućanstvima. Takva dioba može biti regularna, kada se izvodi uz nazočnosti općinskih i sudskih tijela te potajna, kada se dioba obavlja bez legalnih procedura i znanja nadređenih organa vlasti. Prema pravilima podjele zadruga razlikuju se one *per linea* i *per capita*, odnosno, podjela temeljena na broju obitelji (loza) ili na broju članova zadruga (Pavličević, 2010; Krešić, 2015). Rasapom zadružnog ustrojstva nastaju obitelji jednostavnijeg oblika: nuklearne obitelji ili trogeneracijske obitelji. Novonastalu nuklearnu obitelj čine muž i žena s djecom te jedno ili oba suprugova roditelja. Promjenom vlasničkih odnosa trogeneracijske obitelji postaju nositelji seoske privrede, a nuklearni oblik obitelji se profilira se kao idealan tip obitelji. Zajednička koegzistencija roditelja i djece unutar obiteljskog kućanstva postaje česta praksa, što je djelomično rezultat očekivanja roditelja i tadašnjih obiteljskih vrijednosti, Upravo zbog toga obiteljsko kućanstvo rijetko ostaje prazno, jer najstariji brat ili jedan od braće ostaje brinuti o roditeljima i čitavom kućanstvu (Birt Katić, 2015). Ipak, raspadanjem zadruga dolazi do djelomične materijalizacije i dehumanizacije obitelji. Odnos između oca i sina, odnosno, stvarnog i potencijalnog nosioca vlasti postaje napetiji. Nasljedstvo postaje predmetom razdora novopečenih obitelji. Naime, u zadrugi nije postojalo privatno vlasništvo, no sada otac posjeduje imovinu koju daje u naslijeđe. To je često dovodilo do nesporazuma i sukoba između oca i njegovih nasljednika zbog osjećaja nepravde i nepoštenja. Događalo se da djeca odluče napustiti roditelje te ih u potpunosti zanemariti kada dođu u poodmaklo doba. Jaz između stare i nove generacije postaje sve očitiji zbog različitih svjetonazora, ideja i vrijednosti (Miklobušec, 1978).

Danas su zadruga skoro u potpunosti izumrle. Specifičan oblik zadružnog života se ne može skoro više nigdje pronaći. Konačan raspad zadruga dogodio se u vrijeme komunističke Jugoslavije. Zadružni oblik življenja bio je prepreka „normalnoj izgradnji i ekonomskoj rekonstrukciji“ sela te stvaranju državnog vlasništva i kombinata (PIK-ova) sličnih sovjetskim sovhozima, pa se odvijao planski poticani i ubrzani rastroj zadruga (Pavličević, 2010).

ZAKLJUČAK

Odgoj u kućnim zadrugama s početka 20. stoljeća je vrlo specifičan i nadasve složen. Kao glavno obilježje, svakako treba izdvojiti suživot više obitelji različitih naraštaja unutar jedne veće institucije – kućne zadruge. Takav oblik življenja se održao sve do sredine dvadesetog stoljeća unatoč brojnim nedaćama koje su pogodile zapadni Srijem te ozbiljno narušile obiteljski sklad i tradiciju zadružnog načina života. Iako u obiteljskom životu unutar zadruge prevladava zajedništvo, koegzistencija i kompaktnost koja stvara jednu veliku zadružnu obitelj, postoji i element nuklearne obitelji te njezine neraskidivosti. Zadružno ustrojstvo, brojnost članova i istaknuta hijerarhija stvaraju posebnu klimu obiteljskog odgoja i suživota.

Brojne su mane odrastanja u obiteljskim zadrugama no najveća jest nedovoljna povezanost djeteta i njegovih roditelja. Posebni način obiteljskog života utječe na vrijeme koje roditelji i djeca zajedno provodu te na samu kvalitetu njihova odnosa. Zadružno ustrojstvo zahtijevalo je jednak tretman prema svoj djeci bez iznimki, no roditelji su ipak posvećivali nešto više pažnje svojoj djeci. To posebno dolazi do izražaja kada dijete ostane bez roditelja te ono tada vrlo često bude emocionalno zapostavljeno. Roditelji u zadrugama također nisu imali velike ovlasti odlučivanja nad svojom djecom. Sve važne odluke oko odgoja i obrazovanja zadružne djece donosio je kućegazda. Ipak, zajedničko življenje više obitelji i naraštaja stvara posebnu klimu humanosti, empatije, suradnje i snošljivosti. Djeca su u kućnim zadrugama naučena vrijednostima rada, marljivosti i poštenja, a život s brojnim članovima učinio ih je tolerantnijim, strpljivijim, prisnijim i skromnijim. Poštovanje prema starijima i samoj zadružnoj hijerarhiji bilo je izuzetno važno. Zadruga je omogućavala zdrav psihički i fizički odgoj u simbiozi s obitelji i prirodom, a u isto vrijeme je bila ekonomsko i emocionalno utočište svih članova nudeći gospodarsku i socijalnu sigurnost.

LITERATURA

- Birt Katić, D. (2015). Obitelj, imovina, nasljedna pravila i prakse: postojanost i promjene u selima bjelovarskoga kraja. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*. (9), 141-160.
- Blanc, A. (2003), *Zapadna Hrvatska. Studija iz humane geografije*. Zagreb: Prosvjeta.
- Ćosić-Bukvin, I. (2006), *Šokci u spačvansko-bosutskom međurječju*. Vinkovci: Zebra.
- Defilippis, J. (2005), Razvoj obiteljskih gospodarstava Hrvatske i zadrugarstvo. *Sociologija i prostor : časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*, 43(1 (167)), 43-59.
- Erl, V. (1999), Šokačke kućne zadruge. *Hrašće*, br. 16., Drenovci, str. 5-13.
- Galiot Kovačić, J. (2015), Tragom zapisa svećenika Josipa Lovrečića - dogovorni brak u tradicionalnoj kulturi Slavonije i Srijema. U: Bilić, A. (ur), *Josip Lovrečić (1865.-1948.), jedno stoljeće poslije : u povodu 150. obljetnice rođenja*. (191-214), Otok: Grad Otok.
- Ivančić, S. (1997), Domaćica - njena prava i dužnosti u seljačkoj obiteljskoj zadruzi. *Ethnologica Dalmatica*, 6(1), 51-79.
- Janjić, I. (1998), *Zavičajna tkanica*. Zagreb: Hrvatski radio Županja d.o.o.
- Janjić, S. (1985), Seljačke obiteljske zadruge u Strošincima i Vrbanji Općina Županja. *Županjski zbornik*, br. 9, str. 64-91.
- Juzbašić, V. (2013), *Bošnjaci u Prvome svjetskom ratu – zapisi, dokumenti i predaja potomaka*. Bošnjaci: Vlastita naklada.
- Juzbašić, V. (2016), Petostoljetni kontinuitet srijemskih granica – Gdje je granica istočne Slavonije i zapadnog Srijema?. *Meridijani*, br. 192., str. 70-72.
- Knežević, A. (1990), *Šokački stanovi*. Županja: Hrvatska demokratska zajednica.
- Krešić, M. (2015), Hrvatske kućne zadruge: dioba per linea ili per capita. *Pravni vjesnik*, 31(1), 9-30.
- Lešić, I. (2017), *Priče iz Granice – drugo, dopunjeno i izmijenjeno izdanje (priredio Vinko Juzbašić)*. Bošnjaci: Vlastita naklada.
- Lovrečić, J. (1990), *Otok*. Vinkovci: Privlačica.
- Lukaš, M. (2010), *Obiteljski odgoj u Hrvatskoj – razvoj ideja od 1850 do 1918. godine*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
- Marković, I. (2009), Podjela i raspad kućnih zadruga u Slavoniji u 19. stoljeću. *Scrinia Slavonica*, 9(1), 221-231.

- Marković, M. (2002), Šokci i njihovo podrijetlo u Slavoniji. *Zagrebačka Šokadija*, Zagreb, str. 15-83.
- Miklobušec, V. (1978), Dehumanizacija obitelji nakon rasula obiteljske zadruge. *Obnovljeni život*, 33.(6.), 531-539.
- Pavličević, D. (1990), Elaborat Mojsija Baltića o kućnim zadrugama u Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik*, 33(34), str. 9—30.
- Pavličević, D. (1992), Krajiško zadružno zakonodavstvo 1807-1889.. *Radovi*, 25(1), 149-162.
- Pavličević, D. (2010), *Hrvatske kućne/obiteljske zadruge I. (do 1881.) – drugo, ponovljeno izdanje*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Pavličević, D. (2010), *Hrvatske kućne/obiteljske zadruge II. (nakon 1881.)*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- Pavličević, D. (2012), Kućne / obiteljske zadruge u Požeštini. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, (1.), 1-19.
- Puljiz, V. (1992), Porodične zadruge i procesi modernizacije hrvatskog društva. *Sociologija i prostor*, (115-116), 147-154.
- Rem, G. i Rem, V. (2009), *Šokci u povijesti, kulturi i književnosti*. Osijek, Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku.
- Rihtman-Auguštin, D. (1982), O ženskoj subkulturi u slavonskoj zadruzi. *Etnološka tribina*, Posebni otisak PANON(0), 33-38.
- Sekulić, A. (1990), *Bački Bunjevci i Šokci – drugo izdanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Szabo, A. (2015), Josip Šovilović, voditelj zbrinjavanja djece u vrijeme prvog svjetskog rata i utemeljitelj zaklade za kolonizaciju siročadi gladnih Hrvatskih krajeva i zaklade siročadi naših iseljenika. U: Bušić, K. (ur.), *Srijem u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, (293-309), Vukovar: Državni arhiv u Vukovaru.
- Šalić, T. (1999), *Vinkovački šokački rodovi*. Vinkovci: Matica hrvatska.
- Tkalac, K. (1991), Porijeklo i kretanje Šokaca iz Bosne prema sjeveru preko Save i Dunava. *Županjski zbornik*, br. 3, Županja, str. 75-80.
- Utješenić Ostrožinski, O. (1988), *Kućne zadruge; Vojna Krajina, Karl Marx, Utješenić*. Zagreb: Školska knjiga.
- Virc, Z. (2015), Vinkovački kraj u Velikom ratu. U: Bušić, K. (ur.), *Srijem u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, (227-255). Vukovar: Državni arhiv u Vukovaru.
- Vučevac – Vinkovčanin, I. (2004), *Stari Vinkovci*. Vinkovci: Vinkovački šokački rodovi.

Familiäre Erziehung in westsyrmischen Hausgenossenschaften von Anfang des 20. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Eine Hausgenossenschaft ist eine sehr alte patriarchische Gemeinschaft, bestehend aus mehreren Familien und Generationen. Das Leben in einer Genossenschaft ist in vielen Hinsichten besonders, so auch die Erziehung und die erzieherischen Werte. Die spezielle Form des Zusammenlebens der zahlreichen Mitglieder wirkt sich auf das spezifische familiäre Umfeld und ein humanes, empathisches, nahes und tolerantes erzieherisches Klima. Die streng hervorgehobene Hierarchie innerhalb der genossenschaftlichen Ordnung beeinflusst die Erziehung und das Aufwachsen der zukünftigen Mitglieder der Genossenschaft, welche der Tradition der genossenschaftlichen Struktur treu bleiben. Das ist einer der Gründe der Langlebigkeit des genossenschaftlichen Lebens. Die Symbiose mit der Familie und der Natur ermöglicht eine körperlich und geistig gesunde Entwicklung der Kinder, außerdem schaffen die Arbeitsgewohnheiten bei jungen Leuten positive Werte wie Fleiß, Verantwortung und Disziplin. Obwohl die genossenschaftliche Art des Lebens eine lange Zeit nachhaltig war, wurde sie nach und nach von den zeitlichen Fortschritten und der Modernisierung der Gesellschaft bedroht, welche letztendlich einen völligen Zusammenbruch des genossenschaftlichen Systems und der Bildung von Kernfamilien bewirkte. Die historische Methode der Inhaltsanalyse und Kritik der Quellen und der Literatur über Hausgenossenschaften, umfasste den Zeitraum vom Beginn des 20. Jahrhunderts bis zur endgültigen Auflösung des genossenschaftlichen Systems im westlichen Syrmien.

Schlüsselwörter: erzieherische Werte der Arbeit, familiäre Hierarchie, Zusammenleben

Family upbringing in Western Syrmia household cooperatives from the beginning of the 20th century

Summary

The noticeable form of coexistence of the numerous members creates special family atmosphere and the upbringing climate of humanity, empathy, closeness and tolerance. The strictly highlighted hierarchy inside the cooperative conformation influences the upbringing itself and growing up of the future members of the cooperative. They stay devoted to the cooperative structure, which is one of the reasons for the longevity of the cooperative living. The life created from the symbiosis between family and nature provides the development of children's physical and mental health, and the work habits encourage the young people to acquire the positive values such as diligence, responsibility and discipline. Although the cooperative way of life was preserved for a long time, the time flows, and the modernization of the society had an influence on the definitive breakdown of the cooperative system and creating of the modern nuclear families. This subject is processed using the historical method of content analysis and the critique of the sources and literature about the household cooperative in the period from the beginning of the 20th century until the definitive breakdown of the cooperative system on the territory of west Syrmia.

Keywords: coexistence, the family hierarchy, the upbringing values of work